

УДК 343.37

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.104>

КРИМІНАЛЬНО–ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС: ДОСЛІДЖЕННЯ СФЕРИ ОБОРОНИ

Супрун-Ковальчук Т.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін,

Комунального закладу вищої освіти

«Барський гуманітарно-педагогічний коледж

імені Михайла Грушевського»

Супрун-Ковальчук Т.М. Кримінально– правова характеристика корупції у воєн- ний час: дослідження сфери оборони.

Для боротьби з корупцією в оборонному секторі важливо визначити пріоритетність антикорупційних заходів і впровадити комплексні стратегії. Це включає створення міцної законодавчої бази та регуляторних механізмів, забезпечення прозорості та розвиток напрямів міжнародного співробітництва. Міжнародне співробітництво у сфері оборони є платформою для колективних дій, обміну знаннями та взаємної підтримки у боротьбі з корупцією. Це сприяє зміцненню доброчесності оборонних установ, прозорості процесів закупівель і створенню глобального середовища, де менша ймовірність процвітання корупції. Успішність антикорупційних заходів суттєво залежить від уміння реагувати на поточні корупційні прояви, розробляти дієві заходи протидії та прогнозувати перспективні зміни та трансформаційні процеси у корупції. Тому важливо вже зараз оцінити потенційний «розвиток» корупції в обраному секторі в умовах післявоєнної відбудови.

На сьогодні актуальним є питання посилення кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення у воєнний час, адже розглянуті статистичні дані сайту Генеральної прокуратури України свідчать про те, що за умов виявлення самого корупційного правопорушення, до відповідальності такі особи, в 99 % не притягуються. Поясненням такої ситуації є відсутність дієвого механізму розслідування таких кримінальних правопорушень, в тому числі – відсутність кримінально-правової норми відповідальності за корупцію у період воєнного часу.

Зроблено висновок, що корупція в оборонному секторі підриває довіру суспільства та послаблює демократичне управління. Коли службові особи сфери оборони беруть участь у корупційній діяльності, це підриває принципи підзвітності, прозорості та чесності. Це сприяє розвитку культури безкарності та нівелює верховенство права, зрештою підриваючи довіру громадян до

державних інституцій та їх здатність захищати національні інтереси.

Ключові слова: корупція, воєнний час, кримінально-правова кваліфікація, кримінальне правопорушення, сфера оборони.

Suprun-Kovalchuk T.M. Criminal and legal characteristics of corruption in wartime: defense research.

To fight corruption in the defense sector, it is important to prioritize anti-corruption measures and implement comprehensive strategies. This includes creating a strong legal framework and regulatory mechanisms, ensuring transparency and developing areas of international cooperation. International cooperation in the field of defense is a platform for collective action, exchange of knowledge and mutual support in the fight against corruption. This contributes to strengthening the integrity of defense institutions, the transparency of procurement processes and the creation of a global environment where corruption is less likely to flourish. The success of anti-corruption measures significantly depends on the ability to respond to current manifestations of corruption, to develop effective countermeasures and to forecast promising changes and transformational processes in corruption. Therefore, it is important to assess the potential «development» of corruption in the selected sector in the conditions of post-war reconstruction.

Today, the question of increasing criminal liability for corruption offenses during wartime is relevant, because the statistical data of the website of the General Prosecutor's Office of Ukraine, which have been reviewed, show that, provided that the corruption offense itself is detected, such persons are not brought to justice in 99 % of cases. The explanation for this situation is the absence of an effective mechanism for investigating such criminal offenses, including the absence of a criminal law norm of responsibility for corruption during wartime.

It is concluded that corruption in the defense sector undermines public trust and weakens

democratic governance. When defense officials engage in corrupt practices, it undermines the principles of accountability, transparency, and integrity. This fosters a culture of impunity and erodes the rule of law, ultimately undermining citizens' trust in state institutions and their ability to protect national interests.

Key words: corruption, wartime, criminal-legal qualification, criminal offense, defense sphere.

Постановка проблеми. Національна безпека держави завжди є пріоритетною сферою для кожної держави, особливо в умовах збройного конфлікту. Оборонний сектор, який охоплює військову сферу, оборонні закупівлі та суміжні галузі, відіграє вирішальну роль у захисті суверенітету країни та її громадян, особливо в умовах воєнного стану. Однак, коли корупція проникає в цей сектор, це може мати далекосяжні негативні наслідки. Однак корупція в сфері оборони та безпеки держави – є одним із найтяжчих та небезпечних злочинів, а під час війни наявний корупційний бізнес, наживання на крові є подвійно аморальним та цинічним діянням.

Кримінально-правова характеристика корупційних правопорушень, на сьогоднішній день, не зазнала законодавчих змін, в контексті посилення відповідальності за вчинені протиправні діяння. У порівнянні з такими правопорушеннями як державна зрада, диверсія, крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, невиконання наказу, опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків та інші протиправні статті Кримінального кодексу були доповнені кваліфікуючими чи особливо кваліфікуючими ознаками у вигляді - вчинення в умовах воєнного стану, на відміну від корупційних. І враховуючи той момент, що в країні вже 2 роки йде війна, корупційні скандали спалахують один за одним, питання посилення кримінальної відповідальності за корупцію немає.

Стан опрацювання. Питання протидії корупції було предметом науково інтересу багатьох вчених, зокрема А. Будіна, Ю. Ніколова, А. Сарат, М. Буряк, А. Юрченка, Ю. Корогодського та інших. Водночас особливості кримінально-правової характеристики корупції у воєнний час досі залишається малодослідженим, що і обумовило актуальність обраної тематики.

Метою статті є вивчення особливостей проявів корупції в оборонному секторі в умовах воєнного стану, за яких умов ризик корупції може бути особливо великим через значні суми коштів, які витрачаються на оборону. Проаналізувати можливість кримінально-правової кваліфікації корупційних правопорушень в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних проблем, пов'язаних з корупцією в обо-

ронному секторі, є компрометація національної безпеки. Такі корупційні дії, як підкуп та розкрадання можуть послабити обороноздатність країни через погіршення якості та ефективності військового обладнання та послуг. Це, у свою чергу, ставить під загрозу життя військовослужбовців та безпеку всієї нації.

Корупція також спотворює процеси оборонних закупівель, що призводить до завищених витрат, неякісного обладнання та обмеженої конкуренції. Неетичні практики, такі як «відкати» та фаворитизм, можуть підірвати справедливі та прозорі процедури торгів, перешкоджаючи вибору найбільш спроможних та економічно ефективних постачальників. У результаті обмежені ресурси розподіляються неправильно, а гроші платників податків витрачаються даремно, відволікаючи кошти від основних потреб оборони та підриваючи довіру суспільства до державних установ.

До основних корупційних скандалів, пов'язаних із сферою оборони можемо віднести: закупівля яєць на армію, моніторинг руху пального у ЗСУ, завищені ціни у договорах на харчування для ЗСУ, скандал із зимовою формою для військових (що призвів до звільнення Олексія Резнікова), неякісні аптечки та турнікети, що викликало величезну проблему на фронті, і цей список можна продовжувати, тендери на закупівлю одягу для армії (родина Гривкевичів), корупційні тендери на закупівлі снарядів для української армії, інші.

Прикладом є договір про закупівлю на послуги з організації харчування у 2023 році, укладений між Міністерством оборони України та ТОВ «Актив компанії», згідно з яким підвищення вартості на окремі продукти харчування для потреб військових у певних областях становило 266 %, порівняно з 2021 роком, що навіть враховуючи інфляцію у 26 % є занадто перебільшеним. Також вважається цікавим сам вибір Міністерством оборони України контрагента (ТОВ «Актив компанії»). Адже, ця юридична особа має статутний капітал у тисячу гривень, а у 2021 році податкова служба анулювала у цієї юридичної особи свідоцтво платника ПД через відсутність поставок і ненадання декларацій. Крім того, ще раніше у 2019 році ТОВ «Актив компанії» фігурувало у кримінальному провадженні, коли для участі в тендері на постав у яловичини для установ виконання покарань і слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби буцімто подала підроблений акт, який не відповідав дійсності [1].

29 грудня 2023 року львівського бізнесмена Ігоря Гринкевича затримали при спробі дати хабар у розмірі 500 тисяч доларів одному з керівників слідчого управління ДБР. Гроші він пропонував за зняття арешту з майна підконтрольних

йому компаній, накладеного в рамках кримінального провадження.

30 грудня йому повідомили про підозру за ч. 3 ст. 369 КК України (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі). Суд обрав йому запобіжний захід у вигляді тримання під вартою із правом внести заставу в розмірі 429 мільйонів 440 тисяч гривень.

Компанії родини Гринкевичів стали одними із найбільших постачальників Міністерства оборони. Йдеться про 23 тендери на постачання одягу армії на понад 1,5 млрд грн. Водночас багато угод так і не було виконано або виконано частково за завищеними цінами. Під час слідства було встановлено, що до виконання оборонних замовлень були залучені підконтрольні бізнесменам підприємства, які раніше займалися будівництвом та не мали належних виробничих, складських та інших потужностей для виготовлення та зберігання речового майна для потреб Міністерства оборони України. За попередніми оцінками це призвело до збитків бюджету на 1,2 мільярда гривень та відповідно зриву постачання, повідомили у ДБР [2].

27 січня 2024 року экс-посадовцю та чинному керівникові департаменту Міноборони України, менеджерам фірми «Львівський арсенал» і представникові іноземної компанії оголошено про підозру у спробі розкрадання 1,5 млрд гривень державних коштів на закупівлі снарядів для української армії.

СБУ стверджує, що викрило за сприяння Міністерства оборони України схему розкрадання державних коштів під час закупівлі боєприпасів. За даними слідства, до оборудки причетні колишні і чинні високопосадовці Міноборони та очільники афілійованих компаній.

Зловмисники намагалися, кажуть у СБУ, вкрати майже 1,5 млрд гривень бюджетних коштів (а це майже 40 млн доларів) на придбання 100 тисяч мінометних снарядів для ЗСУ.

У цій справі фігурують кілька прізвищ: колишній керівник департаменту військово-технічної політики, розвитку озброєння та військової техніки Міноборони Олександр Лієв (усі звинувачення відкидає), очільник цього департаменту Тоомас Нахкур і керівник компанії «Львівський арсенал» (компанія нічого спільного, окрім назви, зі Львовом не має) Юрій Збітнев.

За даними слідства, у серпні 2022 року чиновники уклали контракт на закупівлю партії артснарядів із постачальником озброєнь «Львівський арсенал». Міноборони перевело на рахунки підприємства суму, передбачену підписаним документом. Після одержання коштів менеджмент компанії перерахував частину грошей на баланс іноземної комерційної структури, яка мала поставити замовлені боєприпаси в Україну. Але жодного снаряда українські воїни не отримали [3].

В свою чергу, у 2023 році у Міністерстві оборони України створили Департамент з питань запобігання та виявлення корупції. Ключовою метою Департаменту є поширення і реалізація в дійсності принципу нульової толерантності до корупції [4]. Єдине не зовсім зрозумілим лишається те, чому подібний департамент було утворено лише у березні 2023 року після гучного корупційного скандалу. Безумовно, позитивним є те, що все ж була реакція Міністерства оборони, відповідні кадрові рішення та інституційна реформа. Проте, важливо, щоб подібний захід не став декларативним, а дійсно мав позитивні результати.

Ще одним із кроків нагляду за сферами закупівель та витратою коштів на оборону, було створення Громадської антикорупційної ради при Міноборони України, яка була створена 10 квітня 2023 року, наказом Міністра оборони. Але до сьогодні, результатів роботи Ради відсутні.

Попри «активну роботу» Ради, виникає новий скандал із зимовим одягом для військових. У розпорядженні «ДТ» опинився пакет супровідних документів на одну з партій товару від Vector avia. Там видно, як 4900 курток загальною вартістю 142 тисячі доларів перетворюються на 4900 курток за 421 тисячу доларів. Разом з тим, вартість була прийнятною як для зимового одягу. Куртки від турків йшли по 86 доларів. Але проблема в тому, підкреслюють представники ЗМІ, що з Туреччини насправді їхали не зимові, а літні куртки. В результаті слідства було встановлено, що турецька фірма Vector avia hava araçları, належить українцю Роману Плетньову із Запоріжжя.

Завдяки таким діям, Україна стає відомою і у західних ЗМІ. На початку вересня провідне видання The New York Times, яке є рупором Демократичної партії США, опублікувало велику статтю про «корупцію в Україні». Стаття називалася промовисто «Where is the money? Military graft becomes a headache for Ukraine». Тобто «Де гроші? Хабарництво у військовій сфері стає головним болем для України».

В свою чергу, вперше за час незалежності України Пентагон створює нову команду в Україні для моніторингу американської допомоги Києву в галузі безпеки, оскільки все більше законодавців-республіканців закликають до ретельнішого контролю за тим, як використовуються гроші [5].

Досліджуючи статистику корупційних правопорушень сайту Генеральної прокуратури України, можемо зробити висновок, що за період з січня по грудень 2022 року було вчинено 3395 кримінальних правопорушень, досудове розслідування яких здійснюється Державним бюро розслідувань. Серед них лише 277 особам було

вручено повідомлення про підозру, з яких 159 передані до суду. За той самий період було виявлено 219 кримінальних правопорушень, досудове розслідування у яких здійснюється Національним антикорупційним бюро України, де 75 особам було вручено повідомлення про підозру, 11 з яких передані до суду.

За січень-грудень 2023 року, зареєстровано 3904 кримінальних правопорушень, досудове розслідування яких здійснюється Державним бюро розслідувань, де вручено підозру 471 особі, з яких лише 309 направлено до суду; у відомстві НАБУ відкрито 265 кримінальних проваджень, серед яких 107 вручено підозру, з яких 17 направлено до суду [6].

Враховуючи викладене вище, можемо зробити висновок, що за два роки війни питання притягнення осіб до кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення належним чином не вирішене на законодавчому рівні. Відсутній механізм притягнення осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, що призводить до закриття проваджень за ознаками відсутності складу кримінального правопорушення.

Першою спробою був проєкт Закону № 7348 від 04.05.2022 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану», поданий Верховною Радою України 05.05.2022 року. Зміни стосувалися статті Кримінального кодексу України щодо державної зради. Законопроєктом було запропоновано доповнити Кримінальний кодекс України, а саме статтю 111 «Державна зрада», пунктом 3 такого змісту: 3. У період дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення чи скасування незаконне збагачення – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, є державною зрадою, карається позбавленням волі на строк до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна та з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю [7]. Проте законопроєкт дійшов тільки до першого читання.

Другою спробою внесення змін до кримінально-правової кваліфікації корупційних правопорушень – було зареєстровано проєкти двох законів з майже однаковою назвою – «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану» (реєстраційний № 9029, ініціатори законопроєкту народні депутати України Ірина Фріз, Іванна Климпуш-Цин-

цадзе та ін.) (далі – ПЗ 9029/Фріз) і «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні злочини, вчинені під час воєнного або надзвичайного стану» (реєстраційний № 9049, ініціатор законопроєкту народний депутат України Георгій Мазурашу) (далі – ПЗ 9049/Мазурашу), подані 17 і 22 лютого 2023 року до Верховної Ради [8].

Щодо змісту ПЗ 9029/Фріз, даний законопроєкт, у цілому був прийнятним до першого читання, але результату теж немає, зміни не внесено.

Ним пропонувалось доповнити низку статей КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень (статті 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 368-5, 369 і 369-2) обтяжуючою ознакою «те саме діяння, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану». Відповідно, у разі вчинення в таких умовах корупційного кримінального правопорушення суду надається повноваження призначити більш суворий вид чи розмір покарання, ніж за аналогічне кримінальне правопорушення, вчинене в мирний час.

Щодо ПЗ 9029/Фріз містить деякі вади. Зокрема, на відміну від усіх інших статей, де ознакою «те саме діяння, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану», послідовно пропонувалось доповнити останню частину статті, у ст. 365-2 КК цією ознакою чомусь доповнюється частина 2, а не 3, що є нелогічним.

Проте, вищезазначені законопроєкти не було підтримано Верховної Ради, що призвело до бездіяльності держави на відсутності покарання за корупційні правопорушення.

Як вважають наші політики: «обидва законопроєкти виходять з наївного припущення, ніби збільшення покарання за корупційний чи будь-який інший злочин здатне хоча б якось стримати осіб, які його вчиняють. Адже злочини вчиняються з розрахунком на те, що особи не будуть викриті в їхньому скоєнні, а якщо й будуть викриті, то зможуть уникнути кримінальної відповідальності або «вирішити питання» про не притягнення до неї, або про незастосування до них покарання чи покарання буде досить не обтяжливим» [8].

Цей розрахунок переважно справджується: реально позбавлення волі відбуває приблизно 1 % осіб, які вчинили корупційні злочини. Про що свідчать зазначені вище статистичні дані.

Щодо поданих законопроєктів було подано науково-експертний висновок та висновок експертизи щодо європейської інтеграції, якими розглядувані проєкти відхилено.

Законопроєктом пропонується доповнити склади кримінальних правопорушень, передбачені в ст.ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369 КК, кваліфікуючою/особли-

во кваліфікуючою ознакою у вигляді «вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану», а ст.ст. 368-5 «Незаконне збагачення», 369-2 «Зловживання впливом» КК доповнити новими частинами та встановити кримінальну відповідальність за вчинення відповідних протиправних діянь в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Аналізуючи науково-експертний висновок, поданий С. Тихонюком, ми погоджуємо із деякими твердженнями, зокрема: «поданим законопроектом пропонується доповнити окремі склади корупційних кримінальних правопорушень такою обтяжуючою ознакою, як вчинення відповідних діянь в умовах воєнного або надзвичайного стану. Тобто суспільна небезпечність аналізованих корупційних кримінальних правопорушень автоматично істотно підвищується саме «в умовах воєнного або надзвичайного стану», незалежно від того, чи було відповідне діяння вчинено з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, чи без використання таких умов. При цьому скоєння такого діяння у вказаній обстановці (в умовах воєнного або надзвичайного стану) буде розцінюватись як відповідний кваліфікований/особливо кваліфікований склад» [9]. Вказана думка потребує більш чіткого формулювання, проте і не слід забувати про те, що за вчинення корупційних правопорушень до особи не може бути застосовано норми статті 65 КК України.

Будь-який законопроект, метою якого є посилення кримінальної відповідальності, зокрема, шляхом підвищення розміру тих чи інших видів покарань, повинен мати серйозне наукове обґрунтування і бути результатом ґрунтовного аналізу практики застосування відповідних статей кримінального закону. Законопроект, змістом якого є, зокрема, збільшення строків покарання у виді позбавлення волі, має супроводжуватись статистичними даними та прикладами з практики, які б доводили неефективність чи недостатню ефективність чинної редакції відповідних положень КК, наявність проблем в їх застосуванні, наявність випадків, коли дійсно небезпечні діяння залишались безкарними внаслідок недосконалості закону [9]. Таких обґрунтувань до законопроекту не було подано.

Слід також зауважити, що ефективність покарання залежить не лише від суворості санкції кримінально-правової норми, а й від спроможності правоохоронних органів не допустити безкарності кримінально караних діянь. Саме безкарність (а не м'якість покарань, які призначаються судами за вчинення відповідного кримінального правопорушення) є у даному разі тим підґрунтям, на якому формується і поширюється поведінка, спрямована на вчинення нових суспільно небезпечних діянь.

Висновки. Враховуючи викладене вище, можемо зробити висновок, що корупція в оборонному секторі підриває довіру суспільства та послаблює демократичне управління. Коли службові особи сфери оборони беруть участь у корупційній діяльності, це підриває принципи підзвітності, прозорості та чесності. Це сприяє розвитку культури безкарності та нівелює верховенство права, зрештою підриваючи довіру громадян до державних інституцій та їх здатність захищати національні інтереси.

Щодо внесення змін до Кримінального кодексу України, розглядуване питання є актуальним і потребує додаткового врегулювання як на нормативному рівні, щодо підвищення рівня відповідальності за корупційні правопорушення, так і удосконалення механізму здійсненні розслідування таких діянь.

Вважаємо за доцільне доповнити ст.ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369 КК, кваліфікуючими /особливо кваліфікуючими ознаками, у вигляді «...вчинене під час дії воєнного або надзвичайного стану», а ст.ст. 368-5 «Незаконне збагачення», 369-2 «Зловживання впливом» КК доповнити новими частинами та встановити кримінальну відповідальність та збільшити санкцію за вчинення відповідних протиправних діянь під час дії воєнного або надзвичайного стану

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ніколов Ю. Тилові пацюки міноборони під час війни «пиляють» на харчах для ЗСУ більше, ніж за мирного життя. Джеркало тижня: вебсайт. URL: <https://zn.ua/ukr/economic-security/tilovi-patsjuki-minoboroni-pid-chas-vijni-piljajut-na-kharchakh-dlja-zsu-bilshe-nizh-za-mirnoho-zhittja.html> (дата звернення: 01.03.2024).
2. ДБР про фігурантів справи Гринкевичів: є зафіксовані факти спроб переписати майно. URL: <https://www.unian.ua/incidents/sprava-grinkevichiv-v-dbr-zrobili-novu-zayavu-12542643.html> (дата звернення: 02.03.2024).
3. Черговий корупційний скандал, пов'язаний із Міноборони. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/koruptsiya-oborona-zakupivli-zbroya/32796790.html>.
4. Будін А. Після «яєчного скандалу» Міноборони України створило департамент для боротьби з корупцією. УНІАН: вебсайт. URL: <https://www.unian.ua/society/minoboroni-ukrajini-stvorilo-departament-z-pitan-viyavlennya-korupciji-12180288.html> (дата звернення: 01.03.2024).
5. «Корупція процвітає»: що думають про нас на Заході і чому це мало хвилює

- українців. LB.UA. URL: https://lb.ua/blog/mykhaiylo_pozhyvanov/576414_koruptsiya_protstvitaie_shcho_dumayut_pro.html/ (дата звернення: 27.02.2024).
6. Сайт генерального прокурора: Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 02.03.2024).
 7. Корупційні дії під час війни можуть прирівняти до держзради. URL: https://radnuk.com.ua/voiennyj-stand/koruptsiyni-dii-pid-chas-vijny-mozhut-pryrivniaty-do-derzhzrady/?nsl_bypass_cache=30fc835054aaf61a44754b57fc4124a5 (дата звернення: 04.03.2024).
 8. Посилення відповідальності за корупцію в умовах воєнного стану. Чи достатньо самих змін до кримінального кодексу? URL: <https://uplan.org.ua/posylennia-vidpovidalnosti-za-koruptsiuu-v-umovakh-voiennoho-standu-chy-dostatno-samykh-zmin-do-kryminalnoho-koдексу/9cfad26bf874> (дата звернення: 05.03.2024).
 9. Тихонюк С. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану». URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/26e963e5-bf18-4357-aa28-9cfad26bf874](https://itd.rada.gov.ua/26e963e5-bf18-4357-aa28-9cfad26bf874) (дата звернення: 05.03.2024).